

**NOGIRON BOLALARNI IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK
REABILITATSIYA**

Mahmudjonova Difuza Mahmudjon qizi

Navoiy shahar inson ijtimoiy xizmatlar markazi ijtimoiy hodimi

***Annotatsiya.** Maqolada nogironlar va nogiron bolalarni ijtimoiy-psixologik reabilitatsiya qilish bosqichlari tahlil qilingan. Reabilitatsiya salohiyatining psixologik komponentini, ijtimoiy reabilitatsiya sohasidagi nogironlarning reabilitatsiya imkoniyatlarini baholash yuqori aqliy vazifalarning operatsion va dinamik xususiyatlari, aqliy faoliyatni o'zboshimchalik bilan tartibga solish darajasi, kasallik va nogironlik holatiga shaxsiy xususiyatlar va reaksiyalar holatidan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.*

***Kalit so'zlar.** Nogironlar, ijtimoiy-psixologik reabilitatsiya, psixologik tashhis.*

Nogironning ijtimoiy holati muammosi yaqinda juda ko'p sonli mahalliy tadqiqotchilarning e'tiborini jalb qildi (V.M. Astapov, O.I. Lebedinskaya, B.Yu.Shapiro, E.F. Achildieva, A.A. Baranov, R.K. Ignatieva, L.K. Grachev, TA Dobrovolskaya , IP Katkova, VV Kuznetsova, SS Kuchinskiy, SP Pyapkov, GG Silaste, NB Shabalina, I. A. Shames, S.P. Shevchuk, Yu.G. Ellanskiy). Shunga qaramay, ushbu muammoning yechimi hali ham ko'proq tahlil va tushunishni talab qiladi.

Tadqiqot metodlariga analiz va sintez, retrospektiv tahlil, hujjatlar tahlili kiradi.

Nogironlarni reabilitatsiya qilish va reabilitatsiya qilishning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat: tibbiy reabilitatsiya, rekonstruktiv jarrohlik, protez va ortez, Kurortni davolash;kasb-hunarga yo'naltirish, umumiy va kasb-hunar ta'limi, kasb-hunar ta'limi, ishga joylashishda ko'maklashish (shu jumladan maxsus ish joylarida), ishlab chiqarishni moslashtirish;ijtimoiy-ekologik, ijtimoiy-pedagogik, ijtimoiy-psixologik va ijtimoiy-madaniy reabilitatsiya, ijtimoiy

moslashuv; jismoniy tarbiya va dam olish faoliyati, sport qismlarini tashkil etish muhim masaladir.

Nogiron (nogiron bola) rehabilitatsiya yoki abilitatsiyasi individual dasturi, ishlab chiqish va nogiron rehabilitatsiya yoki abilitatsiya individual dasturi, rehabilitatsiya yoki davlat muassasalari tomonidan berilgan nogiron bola abilitatsiya individual dasturi amalga oshirish uchun tibbiy-ijtimoiy ekspertiza va ularning shakllari, "ijtimoiy rehabilitatsiya chora-tadbirlari" bo'limida quyidagi bo'limlarda taqdim etiladi: ijtimoiy-muhitni tiklash yoki abilitatsiya; ijtimoiy-psixologik rehabilitatsiya yoki abilitatsiya; ijtimoiy-madaniy rehabilitatsiya yoki abilitatsiya; ijtimoiy-maishiy moslashuv dasturlari shular jumlasidandir.

Mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlari va tashkilotlar ijro etuvchi hokimiyat organlari bilan ta'minlash tartibi qat'i nazar, ularning individual rehabilitatsiya dasturi yoki nogiron abilitatsiya va rehabilitatsiya yoki davlat muassasalarida nogiron bola faoliyatini abilitatsiya individual dasturi tomonidan ularga ishonib topshirilgan bajarish haqida axborot ularning tashkiliy-huquqiy shakllari tibbiy va ijtimoiy ekspertiza, ijtimoiy-psixologik rehabilitatsiya va abilitatsiya quyidagi bo'limlarda taqdim etiladi: ijtimoiy-psixologik rehabilitatsiya bo'yicha maslahat; psixologik diagnostika; psixologik tuzatish; ijtimoiy-psixologik trening; nogironlarning ijtimoiy-psixologik patronaji, nogiron oila.

Boshqa manbalarga ko'ra, nogironni (nogiron bolani) ijtimoiy-psixologik rehabilitatsiya qilish va sog'lomlashtirish - bu aqliy faoliyatning tarkibiy qismlarini (yuqori aqliy funktsiyalar, hissiy-irodaviy va shaxsiy xususiyatlarni) tiklash (shakllantirish) ga qaratilgan xizmatlar majmuini anglatadi. Nogironlarni muvaffaqiyatli ijtimoiy moslashuvi va jamiyatga qo'shilishi uchun kundalik hayotda, shaxslararo, ijtimoiy-madaniy va professional sohalarda hayot faoliyatini amalga oshirish [2].

Dymochka M.A., Morozova E.V., Jukova E.V. Nogironlarni kompleks rehabilitatsiya qilish tarkibidagi psixologik rehabilitatsiya uslubiy va tartibga soluvchi yondashuvlar haqida tavsiyalar ishlab chiqdilar [3].

> nogironlar uchun muhim ijtimoiy - psixologik muammolarni aniqlash-shaxslararo munosabatlar, muloqot, oiladagi xatti-harakatlar, guruh (ta'lim, mehnat), jamiyatda, turli xil ziddiyatli vaziyatlarni hal qilishda, shaxsiy o'sish muammolari, ijtimoiylashuv va boshqalar;

> nogironkishining (nogironbolaning) o'z muammolarini mustaqil ravishda hal qilaoladimi yoki yo'qligini aniqlash uchun o'rganish;

> keyinchalik ularni hal qilish uchun ichki resurslarni ochish va safarbar qilish maqsadida nogiron kishilar bilan aniqlangan muammolarni muhokama qilish;

> nogironni muammo mohiyati, uning jiddiyligi haqida xabardor qilish;

> aniqlangan ijtimoiy-psixologik muammolarni hal qilishda, yetarli ijtimoiy munosabatlarni tiklashda va ijtimoiy-psixologik rehabilitatsiya bo'yicha ijobiy munosabatni shakllantirishda asosiy psixologik yordam ko'rsatish;

> kelajakda ijtimoiy-psixologik rehabilitatsiya qilish bo'yicha zarur xizmatlar turini (turini) dastlabki aniqlash, har bir alohida holatda uning mazmunini aniqlashtirish.

> Nogironlik patologiyasi turiga, hayotiy cheklovlar darajasiga va turiga qaramasdan, nogiron (nogiron bola) ijtimoiy munosabatlar, ijtimoiy moslashuv, ijtimoiylashuv va integratsiya sohasidagi muammolarni hal qilishda mutaxassisga yordam berishi mumkin.

Bizning fikrimizcha, nogiron (nogiron bola) uchun maslahat masalalari bo'yicha mutaxassis-psixologdan yordam so'rab murojaat qilish istagi yo'qligi nogironning qisman tavsiyalari yo'qligi uchun asos bo'la olmaydi.

Bundan tashqari, me'yoriy-huquqiy hujjat qoidalariga muvofiq, nogironning (nogiron bola) IPRA tavsiyalar xarakteriga ega. Kasallik bilan bog'liq shaxsiy tajribalar, kasallikni davolash oqibatlari va yangi ijtimoiy maqomni qabul qilish

Psixologik maslahat o'z ichiga oladi:

(nogiron) kechikishi mumkin va malakali psixologik yordamga muhtoj. Shuni ta'kidlash kerakki, ruhiy funktsiyalarning aniq yoki sezilarli darajada buzilganligi, ularning xatti-harakatlari ustidan nazoratning mos ravishda 2 va 3 daraja cheklanishiga olib keladigan bo'lsa, psixologik maslahat vazifalari torayishi

mumkin va birinchi navbatda psixoterapevtik yordam va psixologik tuzatish. Psixologik maslahatning quyidagi turlari mavjud: psixologik-pedagogik, oilaviy, shaxsiy, yosh, professional. Mutaxassis psixolog amaliyotida ushbu turlarni birlashtirish mumkin.

Psixologik tashxisning aniq vazifalariga qarab, eksperimental metodlardan foydalangan holda, shu jumladan, nogiron (nogiron bola) holatining dinamikasini yanada baholash zarurligini hisobga olgan holda, yoki patologik holat bilan bog'liq ravishda o'zgargan sharoitlarda nogiron (nogiron bola) ning uyg'un rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi shaxsiy xususiyatlarni baholashni hisobga olgan holda, aqliy faoliyatning tuzilishi va buzilishi darajasini baholash amalga oshiriladi.

Psixologik diagnostika maqsadi psixologik reabilitatsiya (abilitatsiya) ish dasturini ishlab chiqish (zarur bo'lsa) va reabilitatsiya (abilitatsiya) faoliyati samaradorligini baholash (davlat dinamikasini baholash) hisoblanadi .

Psixologik diagnostika quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:

- 1) mavzu bo'yicha dastlabki hujjatlarni tahlil qilish (tibbiy va ijtimoiy);
- 2) psixodiagnostikaning maqsad va vazifalarini aniqlashtirish va uning dasturini rejalashtirish;
- 3) suhbat;
- 4) psixologik reabilitatsiya-ekspert diagnostikasi;
- 5) psixodiagnostik ma'lumotlarni qayta ishlash va tahlil qilish;
- 6) psixodiagnostika natijalari bo'yicha xulosa tayyorlash;
- 7) nogironni reabilitatsiya qilishning individual dasturining psixologik komponentini ishlab chiqish, ijtimoiy-psixologik reabilitatsiya xizmatlarining mazmuni va yo'nalishini aniqlashtirish.

Reabilitatsiya salohiyatining psixologik komponentini, ijtimoiy reabilitatsiya sohasidagi nogironlarning reabilitatsiya imkoniyatlarini baholash yuqori aqliy vazifalarning operatsion va dinamik xususiyatlari, aqliy faoliyatni o'zboshimchalik bilan tartibga solish darajasi, kasallik va nogironlik holatiga shaxsiy xususiyatlar va reaksiyalar holatidan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

Ijtimoiy-psixologik tashxisning xususiy, ammo juda muhim vazifalaridan biri depressiya holatlarini va o'z joniga qasd qilish xavfini aniqlashni erta aniqlashdir. Psixologik diagnostika jarayonida surunkali og'riq sindromi, izolyatsiya, oilaviy

Scientific Journal Impact Factor

ajralish, umidsizlik hissi va o'z joniga qasd qilish xatti-harakati uchun boshqa xavf omillariga alohida e'tibor beriladi.

Psixologik tuzatish turli darajadagi stresning yuqori tibbiy ijtimoiy holatiga biomaydonini normallashtirish uchun zarurdir. Psixologik tuzatishning maqsadi-mavjud buzilishlarni maksimal darajada qoplash va aqliy jarayonlarning 32natom salbiy o'zgarishlarini oldini olishdir.

Buzilishning tuzilishi va darajasiga qarab turli xil tuzatish yondashuvlari, jumladan, patologik va neyropsikologik usullar qo'llanilishi mumkin.

Psixologik tuzatish har doim nogiron (nogiron bola) bilan ishlash bilan chegaralanmaydi va bu jarayonda barcha ijtimoiy muhitni o'z ichiga olishi mumkin.

Psixologik tuzatish simptomatik (rivojlanishdagi anormallik belgilari bo'yicha) va sabablarni bartaraf etishga (rivojlanishdagi anormallik manbasini bartaraf etishga) bo'linishi mumkin.

Psixologik tuzatish maqsadlari ijtimoiy rivojlanish holatini optimallashtirish, palataning faoliyatining ayrim jihatlarini rivojlantirish, psixologik neoplazmalarni shakllantirish bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Ijtimoiy-psixologik treningni o'tkazish doirasida nogironning tajribalari bilan ish olib boriladi, faol psixologik trening o'tkaziladi (natijada psixologik, kommunikativ vakolatni oshirish), yangi koping-strategiyalarni shakllantirish.

Psixologik trening shaklida ishlashning guruh shakli yoshi va mavjud patologiyadan qat'I nazar, nogironlarga (nogiron bolalarga) yordam berishning samarali vositasi bo'lishi mumkin. Psixologik treningni ijtimoiy-psixologik rehabilitatsiya va nogironlarni (nogiron bolalarni) abilitatsiya qilishning boshqa shakllari bilan bir qatorda, og'riq holatiga va "nogiron" ning yangi ijtimoiy

mavqeiga va / yoki shaxsiy ijtimoiy ko'nikmalar, ko'nikmalar, ijtimoiy faollikni oshirish va h. k.

Psixologik profilaktika - bu psixologik bilim, ijtimoiy-psixologik ko'nikmalarini oshirish va ularning ijtimoiy-psixologik mazmun muammolari ustida,

Scientific Journal Impact Factor

o'zlari ustida ishlash uchun bu bilim foydalanish uchun ehtiyoj (motivatsiya) shakllantirish sotib olish uchun nogiron (nogiron bola) yordam, shuningdek, nogiron shaxsning to'liq ruhiy faoliyati uchun shart-sharoitlar yaratish (bartaraf etish yoki oila, ish va nogiron kiritilgan bo'lgan boshqa ijtimoiy guruhlar psixologik bezovtalik omillar kamaytirish),, avvalo, ijtimoiy munosabatlar .

Ijtimoiy-psixologik patronaj nogironlarni oilada, ishlab chiqarishda, umuman jamiyatda moslashish muammolari bilan bog'liq ruhiy noqulaylik holatlarini o'z vaqtida aniqlash uchun muntazam ravishda nazorat qilishdir.psixologik yordam ko'rsatish.

Nogironlarga (nogiron bolalarga) psixologik yordam ko'rsatishning o'ziga xos xususiyati kasallikning o'ziga xos ko'rinishlari va unga shaxsiy reaksiyalar, shuningdek, uning yuqori harakatlanishi bilan bog'liq. Ta'riflangan reabilitatsiya tadbirlari aniq belgilangan chegaralarga ega emas va ularning ishlarida psixolog turli xil birikmalarda yotadigan usullardan foydalanishi mumkin.

Patologik jarayonlarning turlari va tana funktsiyalarining buzilishi muayyan turdagi ijtimoiy-psixologik reabilitatsiyani amalga oshirish yo'nalishini belgilaydi, ijtimoiy-psixologik reabilitatsiya yoki abilitatsiyani tegishli usullarini tanlashda umumiy yo'nalishni belgilaydi, ammo ijtimoiy-psixologik reabilitatsiya jarayonini aniqlamaydi. Shu patologik sharoitlarda, organizmning funktsiyasi buzilishi bir xil darajada etakchi, mutaxassis psixolog reabilitatsiya usullari tomonidan ishlatiladigan tarkibi tufayli nogiron (nogiron bola) va mutaxassis psixolog (turli psixologik maktablar texnikasi foydalanish) imtiyozlarni individual-shaxsiy xususiyatlari, shu jumladan, farq qilishi mumkin.

Ijtimoiy-psixologik reabilitatsiya usullari orasida muayyan patologik jarayonlar va funktsional buzilishlarga xos bo'lgan, bu asosan nuqson strukturasining o'ziga xos xususiyati va patologik jarayon bilan bog'liq bo'lmagan o'ziga xos bo'lmagan, ammo uning oqibatlarini, jumladan, nogiron shaxsning (nogiron bolaning) kasallik.

XULOSA

Ichki psixologik amaliyotda psixologik reabilitatsiya yoki abilitatsiya dasturini tuzishda boshlang'ich printsiplari asosiy, ikkinchi darajali va uchinchi nuqsonlarni va aqliy faoliyatning saqlanib qolgan yo'nalishlarini, shuningdek, reabilitantning shaxsiy xususiyatlarini hisobga olgan holda nuqson tarkibini hisobga olish hisoblanadi.

Keyinchalik, nogironlarning (nogiron bolalarni) turli patologik sharoitlarda reabilitatsiya qilish va abilitatsiya qilishda ba'zi farqlar haqida qisqacha to'xtalamiz, bu bizning fikrimizcha, nogiron bolaning (nogiron bola) IPR shakllanishida muhim bo'lishi mumkin.

Ijtimoiy-psixologik reabilitatsiya yoki abilitatsiya ayrim patologik jarayonlarda nogiron bolalar va funktsional kasalliklar bor bo'lgan insonlarga ruhiy tomondan yodam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- [1] Социальная работа с инвалидами. Настольная книга специалиста / Под ред. Е.И. Холостовой, А.И. Осадчих. М 2016.
- [2] Сорокин П.А Человек. Цивилизация. Общество. М., 2012.
- [3] Бастрыкина А.В. Центры независимой жизни // Инвалиды: к независимой жизни. М., 2010.
- [4] Меликьян Г.Г. Инвалидность устанавливается по-новому // Социальное обеспечение. 2016. № 10. С. 2 - 5.
- [5] Khajieva, I., Khujaniyazova, G., Kenjaeva, K., & Jumaniyozov, F. (2020). Foreign language competenceformation of the future teacher of vocational education in the information and educational environment. European Journal of Molecular & Clinical Medicine, 7(2), 360-365.

[6] Zhabborova, O. I., & Kenjaeva, H. P. (2018). Bases of gender equality of rights in Uzbekistan. Международный журнал гуманитарных и естественных наук, (5-2).